

Joan-F. Cabestany i Fort
Institut d'Estudis Catalans

1. Preàmbul

Una de les primeres tasques que realitzàrem com a arxiver de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Institut Municipal d'Història) fou inventariar la documentació de l'Arxiu del Consolat de Mar, conservada i a la vegada escampada per diferents centres arxivístics. Aquest arxiu es va conservar a l'edifici de la Llotja de Mar, seu de l'entitat fins que la documentació es va dispersar a mitjan segle XIX. Aprofitàrem com a referent per a fer aquesta reconstrucció un inventari d'aquest arxiu redactat l'any 1601, moment en el qual s'havia intentat fer una reorganització del seu fons documental. Emperò la institució del Consolat de Mar va prolongar la seva activitat un segle i escaig més, per consegüent hi havia documentació que no figurava en aquest inventari de l'any 1601. La tasca d'inventariar el fons documental dispers fou editat posteriorment.¹ Aquesta recerca ens va introduir al complex problema institucional dels consolats de mar i els còsols catalans d'Ultramar. Problema que vam apuntar i no vam desenvolupar; per consegüent, va quedar obviat en redactar la nostra síntesi.² La continuïtat de la investigació ens va permetre fer-ne una aportació divulgativa, utilitzant documentació que no se cita i que aprofitàrem en redactar «El consulado catalán de ultramar en Beirut y Damasco, de 1340 a 1450».³

Amb quinze anys de recerca i estudi, poguérem redactar una comunicació de resum i síntesi que presentàrem al Congrés «Le genti del Mare Mediterraneo» (Nàpols, 1980), i que vam publicar a les actes amb el títol «Consols de Mar y Consols d'Ultramar en Cataluña».⁴ En aquest

1. Joan-F. CABESTANY I FORT, «El archivo del "Consolat de Mar". Noticia de los fondos que se conservan actualmente», *Documentos y Estudios. Aportaciones a la Historia Económica y Social de la Ciudad*, Barcelona, vol. XIII, 1964, p. 7-19.

2. Joan-F. CABESTANY I FORT, *Expansió catalana per la Mediterrània*, Quaderns de Cultura, 24, Barcelona, Editorial Bruguera, 1967, 109 p.

3. Joan-F. CABESTANY I FORT, «El consulado catalán de Ultramar en Beirut y Damasco, de 1340 a 1405», *Divulgación Histórica de Barcelona*, Barcelona, vol. 14, 1974, p. 46-49.

4. Joan-F. CABESTANY I FORT, «Consols de Mar y Consols d'Ultramar en Cataluña (siglos XIII-XV)», *Le genti del mare Mediterraneo*, Nàpols, 1981, p. 397-425. [Extracte]

treball intentarem fer una aportació i a la vegada oferir un estat de la qüestió a partir d'informació bibliogràfica i documental. Redactarem, també, una llista dels consolats catalans d'Ultramar documentats a diversos treballs d'investigació publicats per Antoni Rubió i Lluch,⁵ Amada López de Meneses,⁶ Pere Voltes⁷ i Charles-Emmanuel Dufourcq,⁸ a partir de la tasca feta per Antonio de Capmany.⁹ Poguèrem, en aquesta recerca, observar la importància de l'extensió numèrica que assoliren tant a la Mediterrània occidental com a l'oriental, a més amb una àmplia cronologia del segle XIII al XVI. Molt pocs, solament sis, continuaren al segle XVII: Messina (1612), l'Alguer (1631) Gènova (1633), Nàpols (1640), Palerm (1662) i Càller (1688). Cinc d'aquests consolats estaven situats en terres italianes de domini català.¹⁰

La nostra recerca no ha tingut continuïtat, solament de tard en tard dedicàvem al tema algunes aportacions molt puntuals,¹¹ com la destinada a ampliar la informació documental medieval sobre la procedència social dels còsols; investigació que en part utilitzarem en aquest treball, especialment la que fa referència al segle XIV.

2. L'expansió catalana per la Mediterrània

Moltes vegades ens hem preguntat: què pensaven Jaume I o Pere el Gran o Jaume II, davant el fet de l'expansió? Les nostres valoracions polítiques o econòmiques són les que inspiraren els nostres comtes reis?

La resposta és un enfilall de documents quasi tots d'un gran valor jurídic en què se'ns fa difí-

5. Antoni RUBIÓ I LLUCH, *Diplomatari del Orient Català (1301-1410), Col·lecció de documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i del ducats d'Atenes i Neopàtria*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1947, p. LXV + 801.

6. Amada LÓPEZ DE MENESES, «Los consulados catalanes de Alejandria y Damasco en el reinado de Pedro el Ceremonioso», *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, Saragossa, vol. VI, 1956, p. 83-183; «Un siglo del consulado de los catalanes en Alejandria (1416-1516)», *IX Congreso di Storia della Corona d'Aragona*, Nàpols, Società Napoletana di Storia Patria, 1982, p. 225-242.

7. Pedro VOLTES, «Repertorio de documentos referentes a los consules de ultramar y al consulado de mar, conservados en el Instituto Municipal de Historia de Barcelona», *Documentos y Estudios, Aportaciones a la historia económica y social de la ciudad*, Barcelona, vol. XIII, 1964, p. 21-165.

8. Emmanuel DUFOURCQ, «L'Espagne catalane et le Maghrib aux XIIIe et XIVe siècles. De la bataille de las Navas de Tolosa (1212) à l'avènement du sultan mèridine Abou-l-Hasan (1331)», Paris, PUF, 1966, 664 p.; «Le continuité des activités catalano-aragonaises dans les états musulmans méditerranéens d'Alphonse le Magnanime à Ferdinand le Catholique», *IX Congreso di Storia della Corona d'Aragona*, Nàpols, Società Napolitana di Storia Patria, 1982, p. 199-219.

9. Antonio DE CAPMANY, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, reed. anotada, Barcelona, 1961-1963, 2 v., 3 t.

10. Joan-F. CABESTANY I FORT, «Còsols de Mar...», 1981, p. 420-425.

11. Joan-F. CABESTANY I FORT, «Els consolats catalans d'Ultramar a Sicília», a *Els catalans a Sicília*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1992, p. 81-88.

cil conèixer el pensament del protagonista del fet històric, i molt menys saber què opinava el poble: aquell mariner o almogàver que era el veritable protagonista i motor d'aquesta expansió. Les cròniques i memòries tampoc no ens permeten conèixer referències concretes de l'activitat socioeconòmica dels catalans. Les narracions aporten informació dels fets d'armes i descriuen l'activitat política o militar que els donen suport. Intentarem fer un breu resum de les raons que pensem que expliquen l'expansió catalana. Creiem que aquesta té tres mòbils destacats i importants: la geopolítica històrica del món mediterrani; la política gibel·lina dels comtes reis del casal barceloní, i la presència dels mercaders i comerciants al govern de la confederació, els quals aportaren el seu pensament polític i econòmic a la cúria règia. No creiem que totes aquestes raons actuessin a la vegada o de manera paral·lela, sinó moltes vegades els estaments socials tingueren interessos completament contradictoris, i fa difícil de poder explicar sovint les línies d'actuació de la política dels sobirans catalans que tenien, en moltes de les seves intervencions, una actuació altament autoritària.

No podem defensar el sentit derrotista de la nostra expansió política i mercantil. Aquesta nova orientació no és la conseqüència dels tractats d'Almizra (1244) o de Corbeil (1259) sinó la incorporació definitiva de les nostres terres al món dels navegants i mercaders que tenien, a la Mediterrània, una història mil·lenària. La tradició del domini mercantil de la costa i el record de la ciutat estat de l'antigor no va perdre's, és més, va perdurar fins i tot en els moments més difícils i foscos de les centúries medievals. Empúries, la colònia hel·lènica i romana, ens dóna un exemple cabdal, que creiem bàsic, per a entendre la represa del món dels navegants i mercaders a la Catalunya medieval. Ermenguer, el seu comte, arran de la reconquesta carolíngia, va emprendre una expedició de càstig i de saqueig contra el reietó de Mallorca (813). Segurament, el seu estol estava format per poques i petites embarcacions, una flota molt migrada, unes barques de pesca o bous. Però hi ha un fet cert: a Empúries hi havia qui sabia treballar la fusta per a construir, mantenir o reparar un navili, i qui sabia fer-lo navegar.

Un fet aïllat no podria tenir interès, amb tot hem de pensar que devia ser la mateixa Empúries qui va portar a bon fi una expedició fins a la ciutat d'Almeria (891-892). El nou estol es va organitzar després de l'atac dels normands, que fou la fi de l'Empúries clàssica; això, al nostre entendre, vol dir que la vida a les poblacions costaneres va continuar, bé que migrada. Hi hagué persones, navegants, corsaris, mercaders o comerciants, que de manera molt concreta i sense un reconeixement polític i una valoració social i econòmica van continuar l'activitat mercantil a les ribes de la Mediterrània, i que al segle XIII assoliren formar part del nou estament, la burgesia ciutadana, i ésser reconeguts pel poder sobirà, com ho evidencia el privilegi del consolat d'Ultramar de l'any 1266.

L'episodi de Pere Martell, el patró de nau que va dinar a Tarragona amb Jaume el Conqueridor —fet narrat pel mateix rei i per Bernat Desclot— és possible. Pensem que reflectia un sentir generalitzat entre els burgesos i l'estament polític dirigent. Hi havia un grup de pressió que desitjava intervenir en l'economia mercantil mediterrània. Política vinculada, més tard, amb el gibel·linisme italià i que desembocà en l'expedició a Sicília. A més, hi hem de sumar

les relacions amb els reialmes de nord d'Àfrica i, per què no, amb l'Orient: Alexandria i Constantinoble. Aquesta era una realitat politicoeconòmica a les darreries del regnat del comte rei Jaume el Conqueridor. I que es va desenvolupar al segle XIV.¹²

3. El privilegi de 16 d'agost de 1266

Antoni de Capmany considerava que la institucionalització dels còsols catalans d'Ultramar s'iniciava amb la promulgació de les Ordinacions de l'any 1258,¹³ reglamentació redactada pel Consell de Prohoms del Mar de Barcelona i que va tenir l'aprovació del comte rei Jaume el Conqueridor. Aquesta disposició concedia al municipi de Barcelona el dret i el deure de nomenar un representant —còsol— de la Ciutat Comtal a bord de les embarcacions que comerciaven amb Ultramar. Aquests delegats de l'autoritat municipal tenien l'obligació de defensar els ciutadans i els mercaders i els seus interessos mercantils procedents de tots els regnes i terres del rei.¹⁴ Aquestes Ordinacions són el precedent; emperò, des del punt de vista del dret internacional, era difícil que aquests còsols fossin reconeguts per les autoritats locals en mancar una residència i, per consegüent, no podien concedir el plàcet diplomàtic. La intenció legal de les Ordinacions podia ésser la correcta, però la funcionalitat potser no era la més escaient.

Estem en un moment important de la creació i la formació d'institucions arreu de l'Europa occidental. Hi ha dubtes en considerar què podia significar una novetat, especialment en augmentar i ampliar el poder de la burgesia a ciutats i viles, amb la pèrdua de poder, especialment polític i econòmic, dels estaments nobiliari, senyorial i eclesial, a partir del segle XIII. Aquestes exigències de la burgesia mercantil serien la raó per la qual Jaume el Conqueridor va concedir, el dia 16 d'agost de 1266, un privilegi a favor de la ciutat de Barcelona, en què es determinava que el municipi d'aquesta població era el que tenia el dret d'anomenar els còsols d'Ultramar. Concretament el text del privilegi diu:

Damus et concedimus plenam licenciam et potestatem consiliariis et probis hominibus Barchinone, presentibus et futuris, quod ipsi auctoritate nostra, ponant et eligant singulis annis consules, secundum voluntatem dictorum consiliariorum et procerum [...] qui consules habeant plenam jurisdictionem [...] super omnes personas de terris nostris ad ipsas partes ultramarinas.

12. Joan-F. CABESTANY I FORT, *Expansió...*, 1977, p. 5-11.

13. Joan-F. CABESTANY I FORT, «Còsols de Mar...», 1981, p. 414 i s.; Maria Teresa FERRER I MALLOL, «El Consolat de Mar i els consolats d'ultramar, instrument i manifestació de l'expansió del comerç català», a Maria Teresa FERRER I MALLOL i D. COULON (ed.), *L'expansió catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana*, Actes del seminari organitzat per la Casa de Velázquez (Madrid) i la Institució Milà i Fontanals (CSIC, Barcelona), Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 1999, p. 53-79, concretament p. 59-62.

14. Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Sobre els orígens del Consolat de Mar de Barcelona el 1279 i sobre els còsols d'ultramar a bord de vaixells. Un exemple de 1281», *Anuario de Estudios Medievales*, 23, 1993, p. 141-150.

En cap moment es determinava quina era la terra ultramarina, la població o l'espai geogràfic en què s'havia d'establir el consolat. El regest del document redactat per Antoni de Capmany diu: «nombrar Cónsules en las partes de Siria y Egipto», mots que hem de creure que fou una interpretació geogràfica moderna de la paraula *ultramarinas*.¹⁵

Aquest privilegi de 16 d'agost de 1266 fou considerat fonamental i bàsic per a la institució per a la ciutat de Barcelona, i en tot moment, el va utilitzar per a justificar el fet que els còsols d'ultramar eren nomenats pel municipi barceloní i que els comtes reis havien renunciat a la regalia del nomenament però no a l'aprovació posterior. On sembla que l'autoritat dels sobirans fou més àmplia és en els territoris d'Ifríqiya en què des dels inicis els nomenaments els feien els comtes reis, com va assenyalar Charles-Emmanuel Dufourcq en els seus estudis.¹⁶

Segurament, la poca concreció geogràfica del privilegi de 16 d'agost de 1266 fou el motiu de l'atorgament d'un nou document reial (a Tarragona, el 6 d'agost 1268) en el qual el rei amplia-va el text del primer privilegi: «in partibus ultramarinis et in terra de Romania».¹⁷

Eren Constantinoble i tot l'Imperi bizantí, a més dels territoris i poblacions del Pròxim Orient i d'Egipte. Per consegüent, hem de pensar que la presència catalana a aquesta zona de la Mediterrània, potser anterior, emperò, no va tenir una realitat institucional fins en aquesta data, moment en què fou reconeguda pel comte rei i segurament acceptada pels diferents estats existents en aquesta contrada.

4. Els consolats d'Orient

Al Congrés de Nàpols aportarem, en apèndix, la llista dels consolats que havíem documentat, entre aquests els consolats situats en terres d'Orient. Ara bé, el fet de corregir el regest dels documents dels anys 1266 i 1268 ens ha obligat a fer esmenes a la datació dels seus inicis. Això no implica de cap manera la possible existència d'un consolat amb anterioritat a la documentació, i més si considerem la pèrdua de la documentació i la manca, en els darrers anys, d'una recerca arxivística aprofundida, situació que ara es corregirà amb els estudis empresos per Daniel Duran.

En total, hem trobat informació de deu consolats, i n'hem exclòs tres que aportarem a Nàpols: Egipte (1266), Grècia (1268) i Llevant (1268), que corresponen a la informació facilitada per Antoni de Capmany al regest dels documents que ja hem considerat que és una interpretació del mot *ultramarinas*.

Els deu consolats documentats són: Alexandria (1262-1539); Armènia (1347-1405); Beirut

15. Antoni DE CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. II, 1961-1963, p. 35-36, doc. 19 (II, XIII).

16. Charles-Emmanuel DUFOURCQ, «Les consulats catalans du Tunis et Bougie au temps de Jacques le Conquerant», *Anuario de Estudios Medievales*, Barcelona, III, 1966, p. 469-479.

17. Antoni DE CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. II, 1961-1963, p. 39, doc. 23 (II, XIV).

(1377-1405); Càndia, Creta (1419-1486); Constantinoble (1383-1485); Damasc (1336-1405); Famagusta, Xipre (1347-1429); Modó, Peloponès, Grècia (1416-1486); Quios, arxipèlag de les Espòrades Orientals (1404-1549), i Síria (1266-1405).¹⁸

Les preguntes que fa temps que ens fem són: per què fins a la segona meitat del segle XIV no varen reeixir la majoria dels consolats d'Ultramar a Orient? Què va passar a partir dels anys 1264 o 1266? Solament fou una realitat el consolat d'Alexandria? Es va comerciar sense respectar la intervenció de les institucions oficials com els consolats d'Ultramar?

La resposta que de moment creiem que és la més correcta és que hi va haver comerç i mercaders, fins i tot es van nomenar còsols, emperò aquests no els hem pogut documentar per dues raons: no s'ha conservat la documentació o no ha estat valorada, anotada i publicada pels investigadors a les seves recerques. Hi ha uns problemes generats per la mateixa documentació; no podem oblidar que les sèries documentals a Barcelona s'inicien amb el *Llibre del Consell* l'any 1301 i no es generalitza la producció i conservació dels documents, en aquest cas municipals, fins al final del segle XIV i al començament del segle XV. Amb pèrdues, com hem constatat, d'uns registres propis dels consolats d'Ultramar.¹⁹

La informació documental que hem reunit d'aquests consolats l'hem de valorar, tot i les llacunes, suficient per a fer una primera aproximació al tema.

La presència, primer, del cap mongol Tamerlà, i més tard dels turcs, va provocar una profunda crisi al Pròxim Orient. L'abandonament dels consolats d'Armènia, Beirut, Damasc i Síria, l'any 1405, fou el preludi de la retirada a les illes sota la pressió militar i especialment la generada pels pirates turcs, veritables senyors de la Mediterrània oriental. Ofensiva que no va acabar tot i la derrota turca a la batalla naval de Lepant (1577).

4.1. *El consolat d'Alexandria (1262-1539)*

El consolat català d'Alexandria disposa d'una abundosa informació resultat de la tasca de recerca d'Amada López de Meneses, aportada pels dos treballs que ja hem citat, *Los consulados catalanes de Alejandria y Damasco en el reinado de Pedro el Ceremonioso*, i *Un siglo del consulado de los catalanes en Alejandria (1416-1516)*. En el primer publica 43 documents (1262-1494), espigolats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, d'un gran interès polític més que mercantil,²⁰ i amb dos apèndixs: els consolats a la ciutat d'Alexandria (1264-1518) i a la ciutat de Damasc (1379-1396).²¹

La importància de la població d'Alexandria, com a centre mercantil a la Mediterrània oriental, ha estat valorada pels estudiosos a partir d'Antoni de Capmany, i ha estat destacada per

18. Joan-F. CABESTANY I FORT, «Còsols de Mar...», 1981, p. 420-425.

19. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, C. Consellers, vària, 3 lligalls dels consolats d'Ultramar.

20. Amada LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandria...*, 1956, p. 136-181.

21. Amada LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandria...*, 1956, p. 181-183.

Lluís Nicolau d'Olwer a *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània Oriental*, primera recerca moderna del tema. N'hem de subratllar el paràgraf següent: «La nau del comte d'Empúries, matriculada al port de Marsella, feia comerç amb Alexandria (1219)»;²² era abans de la conquesta de Mallorca per Jaume el Conqueridor, uns anys abans de la data que considerem l'inici de l'expansió mediterrània. Emperò és el viatger jueu, Benjamí de Tudela, qui ens documenta, per primera vegada, la presència a Alexandria de mercaders de la Mediterrània occidental, entre aquests els de procedència aragonesa. En el temps dels viatges de Benjamí de Tudela (1166-1173), regnava a la confederació el comte rei Alfons el Cast o el Trobador (1162-1196), i feia uns anys que s'havia realitzat la unió d'Aragó i Catalunya. Per consegüent, el mot *aragó* podia ésser utilitzat amb un sentit ampli, com a sinònim dels països de la confederació.

No podem dubtar que el port d'Alexandria era el final obligat de la navegació comercial a la Mediterrània oriental. Era el lloc de cita i reunió dels mercaders procedents d'Orient i d'Occident. Era un centre de gran activitat econòmica, un empori de riquesa, i segurament arribar als seus mercats era quelcom envejat per tots els comerciants d'una riba i de l'altra del *Mare Nostrum*. Aquesta realitat mercantil degué ser la que va aconsellar Jaume el Conqueridor de beneficiar els comerciants de Montpeller, la seva ciutat natal. El dia 30 de juliol de 1262, el comte rei autoritzava Ramon de Conques, burgès d'aquesta població llenguadociana, d'establir alfòndec i consolat a la capital del delta del riu Nil.²³ Dos anys més tard (11 de març de 1264) Jaume el Conqueridor va nomenar Guillem de Montcada, ciutadà de Barcelona, cònsol a Alexandria per un període de dos anys.²⁴ Tots dos nomenaments són anteriors al privilegi de 16 d'agost de 1266, moment en el qual el rei reparteix i delimita els espais comercials de la Mediterrània, amb la ciutat de Barcelona, i es reserva solament el nord d'Àfrica.

Els dies 5 de febrer i 30 d'agost de 1302 coneixem l'existència del consolat d'Alexandria, emperò els documents no aporten el nom del cònsol. No va ser fins al 21 de novembre de 1360, amb el nomenament de Bonanat Gili, que coneixem el nom dels cònsols, i a partir d'aquesta data la documentació conservada ens permet valorar que va existir continuïtat en aquest consolat. Es podria fer una llista acurada però en línies generals seria una repetició de l'aportació feta per Amada López de Meneses,²⁵ que recollirem a la nostra aportació al Congrés de Nàpols juntament amb altres autors que fins en aquell moment havien publicat sobre aquest consolat. A aquesta informació hi hem d'afegir els treballs posteriors de Charles-Emmanuel Dufourcq i

22. Lluís NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya en...*, 1926, p. 34.

23. Amada LÓPEZ DE MENESES, *Los Consulados catalanes de Alejandria...*, 1956, p. 136, doc. 1, 30 de juliol 1262, Montpeller: «Nos, Jacobus, etc. Damus licentiam et plenum posse vobis, fideli nostro Raymundo de Conchis, burgensi Montispessulani, [...] quod concedat et donet vobis et hominibus terre nostre, alfondicum in Alexandria [...]».

24. Amada LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandria...*, 1956, p. 136, 137, doc. 2, 11 de març de 1264. Ejea de los Caballeros: «Jacobus, Dei gratia, etc. Per nos et nostros, constituimus vos, Guillelmum de Montecatheno, civem Barchinone, consulem consulatus alfondici nostri Alexandrie, ad II annos proxime venturos[...]».

25. Amada LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandria...*, 1956, p. 181-183.

d'Amada López de Meneses,²⁶ que aporten notícies molt puntuals i concretes. Amb tot, les llacunes en la successió dels còsols continuen presentant problemes. Creiem que la majoria d'aquestes mancances són la conseqüència de la falta de documents o d'investigació. Però la llacuna més destacada, la del segle XV, pensem que no pot explicar-se per raons de mancances sinó per causes més complexes, com pot ser la crisi catalana d'aquesta centúria.

L'any 1458, els comerciants catalans residents a Alexandria van nomenar Marioto Scarvalupi, mercader de la ciutat de Florència, còsol dels catalans en aquesta població. El comte rei Joan II, el dia 7 d'octubre de 1459, va acreditar Melcior Mates, mercader i ciutadà de Barcelona com a regent d'aquest consolat. A la vegada, va notificar el cessament de Marioto Scarvalupi.²⁷ Aquesta gestió de caire administratiu i diplomàtic es feia, segurament, el marge del privilegi de l'any 1266. A partir d'aquesta data hi ha un silenci documental que hem de relacionar amb la lluita entre el monarca i la ciutat de Barcelona. La Guerra Civil (1462-1472) degué ser la causa d'aquesta falta de nomenaments però, segurament, no d'activitat mercantil, potser molt reduïda per les circumstàncies bèl·liques. La postguerra no va resoldre, de moment, els problemes, i no va ser fins al 17 de novembre de 1485 que documentem el nomenament de Joan Viastrosa, ciutadà i mercader de Barcelona, com a còsol a Alexandria, acreditat per Ferran II el 10 de gener de 1486.²⁸

El consolat d'Alexandria va tenir continuïtat documentada, fins i tot després de la conquesta d'aquesta població per Solimà II (1517). La presència dels turcs a la Mediterrània havia paralitzat quasi totalment l'activitat mercantil. Segons Charles Diehl, l'any 1512, les galeres de Venècia van retornar d'Egipte quasi buides de mercaderies. A Alexandria hi havia una completa manca d'espècies. Sembla que a partir d'aquesta data, la República de Sant Marc va deixar de freqüentar les ribes del riu Nil.²⁹

Ens preguntem la realitat d'aquestes informacions; amb tot hi ha una notícia documental que no sabem com valorar. Perot Malla va cedir o vendre a Joan Aimat Vallcebre, el dia 23 d'agost de 1524, per la crescuda quantitat 120 ducats d'or el seu càrrec de còsol a Alexandria.³⁰ Quina era la realitat de la presència catalana a la ciutat d'Alexandria dominada pels turcs?

26. Charles-Emmanuel DUFOURCQ, «La continuité des activités catalano-aragonaises dans les états musulmans méditerranéens d'Alphons le Magnanime a Ferdinand le Catholique». Napòls, Societá Napoletana di Storia Patria, 1982, p. 199-223. Amada LÓPEZ DE MENESES, *Un siglo del consulado de los catalanes en Alejandria (1416-1516)*, Nàpols, Societá Napoletana di Storia Patria, 1982, p. 225-242.

27. Amada LÓPEZ DE MENESES, *Un siglo del consulado...*, 1982, p. 234-235.

28. Amada LÓPEZ DE MENESES, *Un siglo del consulado...*, 1982, p. 235-236.

29. Carlos DIEHL, *Una república de patricios. Venecia*, Madrid, Espasa-Calpe, 1943, p. 132: «En 1512 [...] sus galeras volvieron de Egipto casi vacías, porque faltaban en plaza las especias».

30. Pedro VOLTES, «Repertorio de documentos referentes a los consules de ultramar y al consulado de mar, conservados en el Institut Municipal de Historia de Barcelona», *Documentos y Estudios*, vol. 13, Barcelona, 1964, p. 107: «23 de agosto de 1524.- Perot Malla cede su puesto a Joan Aimat Vallcebre per 120 ducados de oro (Notularum, IX-348), 8 de marzo de 1525». «Carta de los conselleres de Barcelona al bajá de Egipto para que admita en la posesión de sus empleos a los dos vice-consules de Alejandria puestos por el consul general de los catalanes» (Lletr. clos. 181; CAPMANY, II, col·l. dipl. CCXXXVII),

Segons Lluís Nicolau d'Olwer, l'any 1528 Solimà II confirmà el privilegi de comerciar amb Alexandria. Amb tot, el final era pròxim; a partir de l'any 1539 no va nomenar-se cònsol, els interessos occidentals anaven a càrrec del cònsol de Venècia i d'un segon cònsol, que representava totes les altres colònies de mercaders occidentals. El comerç, molt empobrit i local, continuava a les darreries del segle XVI, en què documentem la presència del català Joan Sarinyena.³¹

4.2. Els consolats de Síria i Armènia (1336-1405)

En aquest apartat hem reunit la informació de quatre consolats: Damasc, Beirut, Síria i Armènia, els quals van tenir una història paral·lela pel fet que tres d'aquests tenien un mateix espai territorial, Síria i les dues poblacions més importants, Damasc i Beirut.³² Sempre ens queda el dubte de la delimitació geogràfica de Síria i d'Armènia. Es tractava, segurament, dels territoris històrics d'aquestes dues comunitats i en certs moments hom té la impressió que aquests territoris que formaven part de l'Imperi del sultà de Babilònia (sultanat mameluc d'Egipte) no tenien, a Occident, uns límits gaire ben coneguts; això ens explicaria la manca d'una separació o una inclusió d'aquests consolats dintre d'una àrea definida i concreta. Aquestes característiques de poca definició d'aquesta geografia impliquen que reunim en un apartat tota la informació històrica que tenim dels consolats catalans d'Ultramar d'aquestes contrades.

Ens fem la mateixa pregunta que formularem en estudiar el consolat d'Alexandria. Va existir entre mitjan segle XIII i XIV algun dels consolats de Síria o Armènia? La contestació pot ser semblant: hi ha manca de documentació o de recerca de la documentació conservada, no tant a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona sinó a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

L'aportació d'Amada López de Meneses a l'estudi d'aquests quatre consolats és inferior a la seva recerca del consolat d'Alexandria. L'estudi solament comprèn una vintena d'anys, (1379-1397), moment de la màxima expansió mercantil catalana en aquestes contrades de la Mediterrània oriental.³³ Les investigacions de Charles-Emmanuel Dufourcq no han aportat novetats, ni millora la recerca de l'autora anterior.³⁴ Emperò, Lluís Nicolau d'Olwer havia assenyalat que hi havia una notable activitat mercantil amb Síria, que té com a base i punt de partida l'illa de Xipre, vinculada políticament amb la nissaga dels comtes reis catalans des del reg-

31. Lluís NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya en...*, 1926, p. 229 i 230.

32. Antonio DE CAPMANY, *Memorias históricas...*, vol. II, 1961-1963, p. 326 i 327, doc. 219 (II, xcvi): «En la ciutat de Domàs, en lo loch de Barut e les territoris e destrets de aquells e en les regions e províncies de Círia e d'Armènia.»

33. Amanda LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandria...*, 1956, p. 124-135.

34. Charles-Emmanuel DUFOURCQ, *La continuité des activités...*, 1982, p. 199-223.

nat de Jaume II (1291-1327).³⁵ En realitat, sembla evident que la presència legal —cònsols— no l'hem de valorar com l'inici de l'activitat mercantil, sinó com la legalització, potser tardana, d'una activitat de contraban provocat pel sempre temut perill de caure en les *ires* eclesiàstiques d'una excomunió.³⁶ Fos quin fos l'origen d'aquest silenci, el poc comerç legal o la manca d'una recerca, aquests consolats finiren de manera tràgica l'any 1405 per la presència del mongols.³⁷ Aquell any, el cònsol Pere de Quintanes, en retirar-se de Damasc per l'escomesa del mongols, fou detingut pel camí, maltractat i robat per l'emir del soldà mameluc d'Egipte, el qual tenia com a missió assegurar l'evacuació dels súbdits de les potències occidentals i lliurar-los de l'escomesa de les tropes de Tamerlà.³⁸

Hem de destacar dues aportacions excepcionals: la reglamentació del consolat,³⁹ i la donació de la pintura gòtica de santa Caterina al monestir del Sinaí, la qual porta la inscripció següent: «Aquest retaule féu fer lo honrat en Bernat Maresa, ciutadà de Barchinona, cònsol de catalans a Domàs, en l'an MCCCCLXXXVII.»⁴⁰

4.3. Constantinoble

L'existència d'un consolat a la capital de l'Imperi bizantí té un plantejament i uns problemes semblants o paral·lels a la majoria del consolats. Potser és una característica comuna a tots la manca de notícies documentals fins ara conegudes anteriors a les darreries del segle XIV, llevat del cònsol en vaixell, Pere Ris, destinat a Constantinoble el 1281.⁴¹ Això no vol dir que no es conservi documentació en arxius, fins ara poc investigats, posterior a aquell any o fins i tot anterior,

35. Lluís NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya...*, 1926, p. 165 i s.; Jesús Ernest MARTÍNEZ FERRANDO, *Els descendents de Pere el Gran. Jaume II*, Barcelona, Teide, 1954, p. 117-121; *Jaume II o el seny català*, Barcelona, Aedos, 1956, p. 213-249.

36. Sobre aquest tema cf. Ángeles MASIÀ DE ROS, *La Corona de Aragón y los estados del norte de África. Política de Jaime II y Alfonso IV en Egipto, Ifriquiá y Tremecén*, Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1951, p. 43-47, 81-153. Manuel RIU I RIU, «Nuevos datos sobre el comercio mediterráneo catalano-aragonés: el comercio prohibido con el Oriente islámico», *II Congreso Internacional de Estudios sobre las Culturas del Mediterráneo Occidental (Barcelona, 1975)*, Barcelona, 1978, p. 315-329 i Josep TRENCHS ÒDENA, «De Alexandrinis, el comercio prohibido con los musulmanes y el papado de Aviñón durante la primera mitad del siglo XIV», *Anuario de Estudios Medievales*, 10, 1980, p. 237-320.

37. Joan-F. CABESTANY I FORT, *El consulado catalan...*, 1974, p. 46-49.

38. Joan-F. CABESTANY I FORT, *El consulado catalan...*, 1974, p. 46-49.

39. Amada LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes...*, 1956, p. 130 i s.

40. Lluís NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya...*, 1926, p. 33.

41. Maria Teresa FERRER I MALLOL, «Sobre els orígens del Consolat de Mar a Barcelona el 1279 i sobre els cònsols d'Ultramar a bord de vaixells. Un exemple de 1281», *Anuario de Estudios Medievales*, 23, 1993, p. 141-150; Stephen BENSCH, «Early catalan contacts with Byzantium», a P. CHEVEDDEN, D. KAGAY i P. PADILLA, *Iberia and the Mediterranean World of the Middle Ages. Studies in Honour of R.I. Burns*, Leiden, Nova York i Colònia, E. J. Brill, 1995, p. 56-158.

ja que sembla que els catalans freqüentaven, ja abans, l'Imperi bizantí. Hi ha informació, l'any 1215, de la presència de mercaders provençals a Constantinoble. Segons Lluís Nicolau d'Olwer, els comerciants catalans podien quedar compresos en aquest concepte genèric, que abastava les terres situades a l'oest de Gènova, i més en un moment en què la Provença formava part políticament de les estructures de les terres governades per membres de la nissaga comtal catalana.⁴²

La creació de l'Imperi Llatí d'Orient (1204-1266), conseqüència de la quarta croada, i la rivalitat mercantil entre Gènova i Venècia, va complicar encara més la presència occidental a la població comercial de Pera. Les relacions mercantils foren importants i fins i tot excel·lents durant el regnat de Pere el Gran (1276-1285) i de l'emperador Andrònic II (1282-1328), però la presència dels almogàvers en terres de l'Imperi va trencar la possible bona relació amb els grecs i va provocar les ires dels genovesos.

Ramon Muntaner, a la seva *Crònica*, aporta notícies molt destacades en descriure l'arribada de la host a Constantinoble:

E mentre aquesta festa era tan gran, genoveses, per llur supèrbia, mogren batalla ab los catalans, sí que la brega fo molt gran [...] E con la senyera dels genoveses fo en terra, e en Rosso mort, e d'altres honrats hòmens, los almogàvers, matant llurs enemics, volien anar barrejar en Pera, qui és una vila triada de genoveses, en que era tot lo tresor e les mercaderies de genoveses [...] e tantost lo megaduc [Roger de Flor] cavalcà en un cavall ab la maça en la mà [...] e anà-se'n vers l'almogaveria, qui volien esvair la vila d'en Pera, e féu-los-ne tornar.⁴³

Aquest passatge de la *Crònica* de Ramon Muntaner ens il·lustra una realitat: la rivalitat entre Gènova i els catalans fins i tot abans de la topada militar com a conseqüència de la conquesta de l'illa de Sardenya pel comte rei Jaume II (1324), que va significar la fi del domini genovès en aquella illa, important dintre del sistema econòmic d'aquestes contrades situades a l'entorn del mar Tírrer. A partir dels inicis del segle XIV començaren un seguit de guerres, a més d'actes de pirateria tant per part dels catalans com dels genovesos, que arruinaren tota possibilitat d'un comerç pròsper en aquesta zona i que va tenir repercussions en l'orient de la Mediterrània.

El 25 de febrer de 1383, els consellers van acreditar Manuel de Finar, burgès de Pera, com a cònsol dels catalans a la població de Pera (Constantinoble).⁴⁴ L'any 1428, després de cinquanta

42. Lluís NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya...*, 1926, p. 45.

43. Ramon MUNTANER, *Crònica*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, La Caixa, 1979, p. 70.

44. Pedro VOLTES, *Repertorio de documentos...*, 1964, p. 108; Daniel DURAN I DUELT, «Monarquia, consellers i mercaders. Conflictivitat en el consolat català de Constantinoble a la primera meitat del segle XV», a M. T. FERRER I MALLOL i D. COULON (ed.), *L'expansió catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana*, Actes del Seminari organitzat per la Casa de Velázquez (Madrid) i la Institució Milà i Fontanals (CSIC, Barcelona), Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 1999, p. 27-51.

anys, conservem un nou nomenament a favor de Joan Trossello, ciutadà de Constantinoble, estudiat per Daniel Duran, com també alguns altres nomenaments posteriors, fins a mitjan segle xv.⁴⁵ Esperem que el mateix autor, que redacta la seva tesi doctoral sobre aquest tema, pugui completar la llista dels cònsols.

Hi ha continuïtat a la llista dels consolat de Pera-Constantinoble fins a vigílies de la conquesta turca (1453).⁴⁶ Emperò, el fet més extraordinari és el nomenament d'un cònsol el 30 de maig de 1485, en ple domini otomà de la Mediterrània oriental. Bernat Mahull, ciutadà de Barcelona va ser el designat a ocupar aquest càrrec. El document es conserva amb les restes d'un registre procedent de la que creiem que és la documentació perduda de l'administració municipal que tenia el seu càrrec la gestió d'aquesta funció administrativa que tenien els consellers barcelonins.⁴⁷ En aquesta data podia pensar-se encara a assolir una altra vegada els beneficis del comerç oriental, aprofitant la política de bon veïnatge que feia Baiazet II (1481-1512), anterior a la conquesta del reialme de Granada (1492) pel comte rei Ferran II i Isabel de Castella, i l'esclat de la pirateria turca, que va paraitzar quasi totalment la navegació normal pel *Mare Nostrum* al començament de l'època moderna.

4.4. Famagusta (Xipre)

L'illa de Xipre té una situació geogràfica excel·lent. La ciutat de Famagusta és un port d'esca-la quasi obligada per al comerç entre Síria i Egipte i el Mediterrani occidental. Port freqüentat, segurament, pels mercaders catalans durant el segle XIII, era el punt de partida d'un comerç legal, el qual evitava el perill de les condemnes eclesiàstiques pel comerç amb terres d'infidels. Les mercaderies podien arribar a l'illa de Xipre mitjançant un comerç de contraban i, a partir de Famagusta o d'altres ports illencs, les mercaderies s'havien legalitzat. Era una operació que avui qualificaríem de *blanqueig*.

La importància política i econòmica de l'illa de Xipre fou, segurament, el motiu pel qual el comte rei Jaume II (1291-1327) va intentar intervenir a l'illa i fins i tot incorporar-la a l'òrbita política de la Confederació. Vidu de Blanca d'Anjou (1310), després de llargues negociacions va casar-se (1315) amb Maria de Lusignan, germana d'Enric II de Xipre (1271-1324), casat a la seva vegada amb Constança, filla de Frederic de Sicília, germà de Jaume II i, per consegüent, nebo-

45. Daniel DURAN i DUELT, «Monarquia, consellers i mercaders. Conflictivitat en el consolat català de Constantinoble a la primera meitat del segle xv», a M. T. FERRER i MALLOL i D. COULON (ed.), *L'expansió catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana*, Actes del Seminari organitzat per la Casa de Velázquez (Madrid) i la Institució Milà i Fontanals (CSIC, Barcelona), Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 1999, p. 27-51.

46. Pedro VOLTES, *Repertorio de documentos...*, 1964, p. 110.

47. Pedro VOLTES, *Repertorio de documentos...*, 1964, p. 110: «31 de mayo de 1485. Se nombra cònsul a Bernat Mahull, ciudadano de Barcelona», caixa III, reg. 1, f. 5 [en llatí].

da del comte rei (1318). Segons Heinrich Finke, Jaume II va pensar o va tenir la intenció de formar o constituir una entitat d'estats al llarg del Mediterrani des de la confederació catalanoaragonesa, passant per Sicília, fins a Xipre. Fos o no fos una realitat de pensament, no podem negar que la tesi de Heinrich Finke podia ésser possible en un esquema de poder polític i d'activitat mercantil, el qual tenia aquest eix marítim d'actuació.⁴⁸

Malauradament, la nostra recerca historiogràfica a l'Arxiu Municipal de Barcelona no ha pogut documentar l'existència d'un consolat a l'illa de Xipre, tal vegada una investigació aprofundida a l'Arxiu de la Corona d'Aragó ens aportaria alguna informació.⁴⁹ El resultat de l'aproximació a Xipre que hem comentat potser afavorí el comerç, però no desembocà en cap influència determinant, mentre que la presència dels genovesos es féu cada vegada més forta (1373), fins que aconseguiren apoderar-se de la ciutat de Famagusta (1374). Les dues notícies de nomenament de cònsol, l'any 1415, a favor del mercader genovès Raffael Podio, i l'any 1429, del sicilià Giovanni Franger, són les úniques notícies que hem recollit a l'entorn d'aquesta base mercantil, que en un cert temps pensava dominar i governar el comte rei Jaume II. Amb tot, els mercaders i comerciants catalans van freqüentar el port de Famagusta, al marge de les relacions polítiques i militars amb Gènova.⁵⁰

4.5. *Candia (Creta)*

Una altra de les illes, base i plataforma de la navegació mediterrània, és Creta, situada en un punt estratègic de les rutes que anaven des de Constantinoble fins a Alexandria. Estem mancats d'informació documental dels segles XIII i XIV sobre aquest consolat, com de molts altres consolats. Potser el port de Candia no fou una base mercantil important per als catalans fins després de la pèrdua de les possibilitats de comerç amb Síria, primer, i més tard amb Constantinoble. L'illa de Creta, des de la quarta croada, havia estat conquerida per Venècia (1204), potència mediterrània amb què la confederació catalanoaragonesa va tenir, al llarg dels segles baixmedievals, unes relacions de rivalitat mercantil, però sense arribar als enfrontaments violents que tingué amb Gènova.

L'any 1419 documentem el primer cònsol: Cerolimi Morosi, mercader de Venècia. A partir d'aquesta data hi ha una certa continuïtat fins a l'any 1460.⁵¹

El dia 8 de febrer de 1486 tenim el darrer nomenament, a favor de Pere Viastrosa, mercader de Barcelona.⁵² La família Viastrosa durant aquests anys té una intervenció destacada en l'or-

48. Jesús Ernest MARTÍNEZ FERRANDO, *Els descendents de Pere el Gran*, Barcelona, Teide, 1954, p. 119-121.

49. Pedro VOLTES, *Repertorio de documentos...*, 1964, p. 110.

50. Pedro VOLTES, *Repertorio de documentos...*, 1964, p. 110.

51. Pedro VOLTES, *Repertorio de documentos...*, 1964, p. 107-108.

52. Pedro VOLTES, *Repertorio de documentos...*, 1964, p. 110.

ganització mercantil catalana d'aquestes contrades. Joan Viastrosa, ciutadà i mercader de Barcelona va ser cònsol d'Alexandria (1485), així com el seu fill Jaume, en morir el pare (1492).⁵³ La impressió que tenim quan valorem aquesta informació és que els nomenaments de còsols tenien els vicis propis de l'oligarquia ciutadana barcelonina i que la periodicitat a ocupar els càrrecs era obviada a causa del poc rendiment mercantil o pel desig de domini dels centres comercials a favor de famílies o grups socioeconòmics que desitjaven tenir el control dels ports i de les rutes mercantils.⁵⁴

4.6. *Modó i Quios*

La ciutat de Modó és situada al sud-oest del Peloponès. Gaudia d'una situació de privilegi com a escala de la navegació per la ruta nord: Constantinoble i Síria. Fou una base naval de Venècia, refugi de corsaris, alguns d'aquests catalans. L'any 1407 fou nomenat cònsol Felip de Xifré, al qual succeí Pere de Xifré, resident a Modó (1416). Conservem documentació del nomenament de quatre còsols entre 1417 i 1486, en vigílies de la conquesta turca (1499).⁵⁵

L'illa de Quios fou una notable base naval, i la seva situació tenia una extraordinària importància per a les rutes navals del mar Egeu. Un cop conquerida Síria pels mongols i, més tard, pels turcs, va tenir un paper encara més destacat en l'estratègia mercantil de la zona. Ramon Muntaner, a la seva *Crònica*, aporta notícies molt notables per a entendre la importància d'aquesta illa: «Anassen eixhivernar a la illa del Xiu [Quios], qui és molt graciosa illa, e lla se fa lo màstec, e enlloc més del món no se'n fa. E per ço los féu lla anar, con turcs, amb barques, corrien totes aquelles illes, e així ells guardaven tota aquella encontrada e anaven visitant les illes totes».⁵⁶ Aquesta descripció ens mostra la importància estratègica i logística de Quios, el domini del qual fou el motiu de la lluita entre Venècia i Gènova.

Hi ha documentat un cònsol d'Ultramar l'any 1404, emperò solament conservem informació de l'existència del consolat entre 1514 i 1520.⁵⁷ Són els darrers anys de pau amb els turcs abans dels grans atacs dels pirates otomans que paralitzaren d'una manera quasi total les activitats dels mercaders de l'Europa occidental a la Mediterrània. A partir d'aquell moment, ja al segle XVI, hi va haver una paralització quasi total de l'activitat comercial a la Mediterrània, mentre que la navegació a l'oceà Atlàntic és essencial per a entendre l'economia de l'Europa occidental.

53. Amada LÓPEZ DE MENESES, *Un siglo del consulado...*, 1982, p. 235-237; Maria Teresa FERRER I MALLOL, «El Consolat de Mar...», 1999, p. 71, i la bibliografia citada.

54. Maria Teresa FERRER I MALLOL, «El Consolat de Mar...», 1999, p. 71, i la bibliografia citada.

55. Pedro VOLTES, *Repertorio de documentos...*, 1964, p. 110-111.

56. Ramon MUNTANER, *Crònica...*, 1979, p. 74.

57. Pedro VOLTES, *Repertorio de documentos...*, 1964, p. 111.

5. Conclusions

La nostra aportació a aquestes Jornades Científiques és més un estat de la qüestió que una nova recerca o estudi. Per això hem pensat que calien unes conclusions o reflexions com a punt d'inici d'investigacions posteriors. Conclusions que pensem que no solament són vàlides per a assolir noves fites en l'estudi dels consolats catalans d'Ultramar situats a l'orient de la Mediterrània, sinó també que ho poden ésser, en general, per a aconseguir un millor coneixement d'aquesta institució, la qual ha estat un dels símbols de l'expansió catalana; la seva trajectòria institucional, a més, és simptomàtica de l'evolució del comerç al *Mare Nostrum* entre els segles XIII i XVI, una activitat econòmica que tan directament va influir en la història barcelonina i en l'actuació política, social i fins i tot cultural de la ciutat, però que també deixà l'empremta als altres territoris, tant de Catalunya com de la resta dels països, que formaven la confederació catalanoaragonesa.

Una acurada investigació dels problemes de la Mediterrània a la baixa edat mitjana no es pot fer al marge de la realitat política i militar del Pròxim Orient, de la importància que va assolir la presència dels turcs o dels mongols, o d'altres grups de pobles asiàtics, de menor entitat; van tenir un paper, potser secundari, potser important, que no hem d'oblidar en estudiar el tancament dels camins i de les rutes mercantils que creuaven Àsia i que feien possible el comerç entre l'Europa central i occidental i el conjunt de pobles productors de matèries exòtiques, que s'estenien des de la Xina a l'Índia, i a les illes de l'oceà Índic. L'estudi d'aquest problema de la producció i del comerç va preocupar els centres mercantils europeus; els viatges dels ambaixadors i viatgers que visitaren aquestes contrades responen a aquest interès. El venecià Marco Polo s'ha convertit en un símbol, però el seu llarg viatge tenia finalitats d'informació que no es pogueren o no se saberen aprofitar. En aquest moment de crisi, es va descobrir la nova *ruta de les espècies*, doblant el cap de Bona Esperança. Aquest descobriment contribuï a marginar el Mediterrani, molt colpit per la crisi asiàtica.

El desenvolupament de les rutes atlàntiques contribuï a agreujar la crisi mediterrània, ja que potser les potències mercantils mediterrànies, entre aquestes els catalans, no van valorar la importància de la nova ruta atlàntica o foren marginades per les exigències del monopoli mercantil.

Una investigació pendent de fer, de la qual he fet només algunes comprovacions, és la relació que hi va haver entre l'oligarquia ciutadana i l'activitat comercial; la intervenció d'aquesta oligarquia, no solament en els organismes del govern municipal: consellers o Consell de Cent jurats, sinó també en altres institucions, com podien ésser els consolats catalans d'Ultramar. Si repassem la llista dels còsols, trobem cognoms que pertanyien a diferents grups familiars, els quals, als segles XIV i XV, pugnaven pel domini del poder polític, social i econòmic, i fins i tot cultural de la ciutat de Barcelona i d'altres poblacions de la confederació. Una àmplia recerca arxivística ens ha de proporcionar una aproximació més acurada a la llista de còsols i a la vinculació política, social i econòmica dels qui ocuparen aquests càrrecs amb les oligarquies ciutadanes.

Esperem que les altres comunicacions presentades en aquestes Jornades aportin un coneixement millor de l'activitat mercantil a la Mediterrània i dels problemes que tenien els centres comercials, com ara Barcelona.